

TARİHİN ÇAĞLARA AYRILMASI KİME GÖRE VE NASIL OLMALI?

ALKAN, Necmettin
TÜRKİYE/TURCIYA

ÖZET

Tarihin çağlara ayrılmasını ilk defa bir Hristiyan Katolik din adamı ve büyük bir Hristiyan ilahiyatçısı Agustinus (354-430) başlatmıştır. Kendisi, **Kitâb-ı Mukaddes**'te geçen dünyanın altı günde yaratılmasını esas alarak tarihi, altı döneme ayırmıştır. Daha sonraki yüzyıllarda Joachim von Fiore (1130-1202) adlı başka bir Hristiyan teologu altı dönemi üçe indirmiş; Hz. İsa merkeze yerleştirilerek Hz. İsa öncesi, zamanı ve sonrası olmak üzere üçlemeli klişeyi ortaya koymuştur. Cellarius ise, (1634-1707) Hristiyan inançlarından alınan bu üçlemeyi din dışındaki olaylarla yeniden düzenlemiş; bir şekilde bunu dünyevileştirmiş ve bugünkü Eski, Orta ve Yeni Çağ sistemini bulmuştur. İlgili dönemlerin başlaması ve bitmesiyle alakalı hadiseleri tamamen Avrupa tarihiyle bağlantılı olaylardan seçmiştir.

Bu şekilde tamamen Avrupa tarihini ve Hristiyan inancını esas alarak oluşturulan bu 3'lü sistem, gerek Türkiye ve gerekse dünyanın diğer bölgelerinde hâlen kullanılmaktadır. Fakat böylesine bir kalıp gerçekte ne Türk ne İslam ne de diğer milletlerin yaşadıkları tarihî sürece uymamaktadır. Bütün bir insanlık tarihini ise hiç mi hiç karşılayamamaktadır. Bundan dolayı, öncelikle kendi tarihî tecrübemize ve birikimimize uyan yeni bir çağ/dönem kurgusunun yapılması gerekiyor.

Anahtar Kelimler: İlk Çağ, Orta Çağ, Yakın Çağ, Agustinus, Joachim von Fiore, Cellarius, Hristiyanlık, Hz. İsa, Teslis, Avrupa tarihi.

ABSTRACT

The periodization of the history firstly was commenced by Christian Catholic religious man and great Christian theologian Agustinus (354-430). Agustinus divided the history into six periods by basing on the creating of the world in the six days in the Holy Bible. After the first periodization, the other Christian theologian Joachim von Fiore (1130-1202) reduced the six periods to three by taking into the consideration Jesus and created these periods as: before Jesus, during the time of Jesus and after Jesus. Cellarius (1634-1707) rearranged the religious periodization with the other non-religious events, secularized the periodization and created the late Antiquity, Middle Age and Modern Times periods. Cellarius preferred the events related to the beginning and ending of these periods from the European history.

This periodization based on entirely European history and Christian belief is commonly used in Turkey and the other part of the world. But this periodization is suitable for neither for Turkish-Islamic history nor for the history of other nations of the world. Furthermore, this periodization is not appropriate for the whole history of mankind. So, it is necessary to make a new periodization according to our own historical experience, and realities.

Key Words: Antiquity, Middle Age, Modern Times, Agustinus, Joachim von Fiore, Cellarius, Christianity, Jesus, Trinity, European History.

GİRİŞ

Bu çalışmada, tarihin çağlara ayrılmasında bütün dünyada geçerli olan mevcut 3'lü sistemin, hem fikir hem de muhteva olarak sadece Batı Avrupa'ya ve din olarak da Hristiyanlığa dayandığı anlatılmakta; dolayısıyla, tarihin çağlara ayrılmasının her millete ve coğrafyaya göre farklılık arz edebileceği veya etmesi gerektiği düşüncesinin tarihçilerin gündemine getirilmesi amaçlanmaktadır. Nasıl ki, Batı Avrupalılar kendi değer yargılarını ve tarihî tecrübelerini merkeze yerleştirerek böylesi bir taksim yapmışlar, aynı şekilde diğer milletler de kendi tarihî süreçleri ve birikimlerinden hareket etmek suretiyle farklı bir surette tarihlerini çağlara ayırabilirler, ayırmaları da gerekir. Çalışmanın başlığı için böyle bir sorunun seçilmesinin nedeni ise, 3'lü sistemin içeriğinin ortaya konulmadan önce okurları bu yönde bir öndüşünceye sevk etmektir.

Konu ele alınırken, usül olarak öncelikle tarihî sürecin nasıl tasavvur edildiğine ve kurgulandığına temas edilmektedir. Devamında 3'lü sistemin kimler tarafından ve nasıl icat edildiğine değinilmektedir. Son bölümde ise, bu sisteme itiraz teşkil edecek noktalar ele alınmaktadır. Çalışmada müracaat edilen incelemeler, Türkçe ve Almanca eserlerden oluşmaktadır. Bunlarla birlikte internet ortamında yayınlanan birtakım makale ve maddelerden de istifade edilmiştir.

I. Tarihî Sürecin Akışı

Tarihî hadiselerin cereyan ettiği zaman dilimini ifade etmek için kullanılan tarihî sürecin, nasıl olduğuna dair düşünceler farklılık arz etmektedir. Bu bağlamda genel olarak iki görüş bulunmaktadır.

1. Dairevî/Döngüsel Süreç

Tarihi sürecin nasıl bir akışa sahip olduğuyula alakâlı görüşlerden ilki ve en eskisi, kadim milletlerin efsanelerine hâkim olan ve Antikçağ'ın klasik tarih anlayışı olarak da ifade edilen "dairevî/döngüsel" akıştır. Eski Çin, Hint, Mısır, Mezopotamya ve özellikle de Yunanlılar olmak üzere, kadim dünyayı temsil eden belli başlı milletlerin geride bıraktıkları efsanelerde, dairevî olarak akan "belirli dönemlere göre kendini yenileyip duran döngüsel bir" süreç vardır. Tabiatı devamlı olarak yenilenen hadiselerin gözlemlenmesi neticesinde keşfedilen ve toplumsal hayata da tatbik edilen bu görüşün kaynağını Antikçağ'ın kâinat modelinde ve

daha önceki medeniyetlerin yaratılış öykülerinde bulmak mümkündür (Aysever, 1992: 81). Buna göre, her şey bir “devinim” ve “tekrar” içindedir (Çüçen, 1996: 75). Bu şekilde düşünülen zamanın sonsuz döngüsü, başta Eski Yunan-Roma’da olmak üzere diğer belli başlı kadim medeniyetlerde, muhtevasına uygun olarak kuyruğunu yutmakta olan bir yılan figürüyle tasvir edilmiştir (Aysever, 1992: 82). Bu düşünceyi biraz daha somutlaştırmak gerekirse; insanların, toplumların ve devletlerin geçmişleriyle gelecekleri rastlantısal olarak dönen, “bir *sürekliliği* olmayan” şeylerdir. Hayat, “belli devlet formları çerçevesinde rastlantısal olarak dönen, bu formlara göre *tekrar eden*, kesik ve birbirinden kopuk halkalardan ibaretti” (Özlem, 2004: 25).

2. Hattî/Doğrusal Süreç

İkinci görüşe göre birincisinin tam tersine tarihî sürecin “hattî/doğrusal” olarak cereyan ettiği şeklindedir. Kronolojik olarak birinci tasavvurdan sonra **Kitâb-ı Mukaddes**’le birlikte başlamıştır. Doğrusal süreç veya zaman tasavvuru, bu hâliyle Yahudi inancının bir parçası olarak ortaya çıkmıştır (Bıçak, 2004: 198).

Bu kurgu, yukarıdaki sayfalarda dile getirilen sebeplerden dolayı, daha sonra Hristiyanlığa geçerek Orta Çağ Avrupası’na hâkim olan bu görüşe göre, tarihî olaylar, belli bir başlangıcı ve sonu olan düz ve doğrusal bir akışa sahiptir. Aşağıda ismi geçen Aziz Agustinus’un da savunduğu çizgisel zaman anlayışında, döngüsel tasavvurun tam aksine olayların tekerrürü söz konusu olamazdı (Çüçen, 1996: 77). Aydınlanma sonrasında pozitivist tarih düşüncesi bu telakkiyi alıp dinî birtakım unsurlardan temizleyerek son şeklini vermiş ve günümüze kadar gelmesini sağlamıştır. Bugün de hâlen geçerli olan “ilerlemeci” tarih görüşü bu kurgunun bir sonucu ortaya çıkmıştır. İlerlemeci tarih aslında dinî/Hristiyanlık referanslı doğrusal tarih kurgusunun, dinden arındırılmış ve bir şekilde seküleştirilmiş/dünyevileştirilmiş modern versiyonu olmaktan başka bir şey değildir. Başlangıçta sadece Hristiyanlık dinî ve tarihî vurgusu ön plana çıkarken, ilerlemeci tarihle birlikte buna bir de modern Avrupa tarihi eklenmiştir. Gerek tarihî sürecin dairesi akıştan çıkartılarak hattî bir akışa sahip olduğu şeklinde kurgulanması ve gerekse olayların tekrar etmeyerek biricik ve tek olduğu düşüncesine sahip olunmasıyla, tarihin çağlara ayrılmasını kolaylaştırmıştır.

II. Tarihin Çağlara Bölünmesi

Doğrusal akışın mantığının **Kitâb-ı Mukaddes** ve Hristiyan inancına dayanmasından cesaret alan, başlangıçta Katolik Kilisesi babaları ve daha sonraları Katolik ve Protestan teolog-tarihçiler, bu zemin üzerinden hareket ederek, Hristiyanlığın belli öğretilerini esas alarak tarihî çağlara ilk defa ayırmışlar; çağların içini ise, Batı Avrupa tarihiyle alakalı hadiselerle doldurmuşlardır. Kısaca 3’lü sistem dediğimiz bu modelin oluşmasının aşamaları ve bunda etkili olan önemli şahsiyetler şunlardır:

1. Aurelius Augustinus (354-430)

Augustinus, bugünkü Cezayir’de doğmuş ve yaşamış çok önemli bir Katolik Kilisesi “babası”, azizi, Hristiyan teologu ve Antik Dünya ile Orta Çağ’a geçiş sürecindeki çok önemli bir filozof olup (http://www.bautz.de/bbkl/a/augustin_au.shtml, 25 Temmuz 2007); dünyanın altı günde yaratılmasından hareket ederek tarihi altı döneme ayıran ilk kişidir (Hartmann, 2004: 46). Kendisi 22 risaleden oluşan meşhur “De civitate Dei/Tanrı Devleti” kitabında, Kitab-ı Mukaddes’te dünyanın altı günde yaratıldığını belirten ayetlerden (**Tekvin, Bap: 1, Ayet: 1-31**) hareket ederek, insanın hayatında geçirdiği her bir döneme denk gelecek şekilde dünya tarihini altı döneme bölmüştür. Bunu yaparken, yine **Kitâb-ı Mukaddes**’te isimleri geçen peygamberleri kendisine esas almıştır. Nitekim “De civitate Dei” kitabının 22. risalesinin 30. kısmında, dünyanın altı günde yaratılmasını, her birinin 1.000 yıl olduğuna inandığı 6 dönemli dünya tarihini şu şekilde ortaya koymuştur:

1. Infantia/Çocukluk (1-7): Hz. Adem-Hz. Nuh (Tufan),
2. Pueritia/Delikanlılık (8-14): Hz. Nuh-Hz. İbrahim,
3. Adolescentia/Gençlik (15-28): Hz. İbrahim-Hz. Davud,
4. İuventus/Gençlik (29-40): Hz. Davud-Babil Sürgünü,
5. Gravitas/Olgunluk (41-50): Babil Sürgünü-Hz. İsa’nın Doğması, kendi orijinal ifadesiyle “Hz. İsa’nın insan olması”,
6. Senectus/Yaşlılık (50-): Hz. İsa’nın Doğması-Dünyanın Sonu, “Altıncı gün şu anda yaşanmakta ve belli bir neslin sayısı ile sınırlandırılmaz” (<http://www.unifr.ch/bkv/kapitel1940-29.htm>, 25 Temmuz 2007).

Bu bilgilerin de gösterdiği gibi önemli bir kilise babası ve Katolik teolojisinin oluşmasında büyük bir katkısı olan Augustinus insanlık tarihini ilk defa çağlara ayıran kişi olmuştur. Kendisi, bu şekilde Katolik teologu kimliğiyle birlikte doğrudan Yahudi-Hristiyan kutsal metninden hareket ederek tarihin çağlara ayrılmasının ilk temelini atmış ve yine ilk tuğlasını koymuştur. Daha sonraki süreçte ortaya çıkan diğer teolog ve tarihçiler, kademeli olarak bu teoriyi geliştirmişlerdir. Augustinus’un tarihi 6 döneme ayırdığı düzlem hiç şüphesiz doğrusal tarihî süreçtir. Bu şekilde Antikçağ’a hâkim olan o döngüsel tarih akışının geçerli olmadığı; tarihin artık tekerrür etmediği, aksine “bir daha tekrar etmeyecek olan olaylardan kurulu bir defalık bir süreç” olduğu telakkisi, Augustinus’la birlikte Orta Çağ’da kabul edilir genel bir düşünce olmuştur. Augustinus, böylece “döngüsel tarih anlayışını” yıkmıştır (Özlem, 2004: 30-31).

2. Sophronius Eusebius Hieronymus (347-419)

Hieronymus, bugünkü Hırvatistan’da doğmuş çok önemli dört Hristiyan din adamından bir tanesi ve kilise babasıdır. (<http://de.wikipedia.org/wiki/Hieronymus>, 26 Temmuz 2007). Hieronymus’un tarihî dönemlere ayırmasında

esinlendiği kaynak **Kitâb-ı Mukaddes** geçen Daniel peygamberin kıssasıdır. Babil Hükümdarı Nebukadnezar rüyasında parlayan çok büyük bir heykel görür; heykelin “[...] başı saf altından, göğsüyle kolları gümüşten, karnıyla kalçaları tunçtan, bacakları demirden, ayaklarının bir kesimi demirden [...]”dir (Daniel, **Bap 2**, Ayet 32-33). Peygamber Daniel, Nebukadnezar’ın bu rüyasını yorumlarken heykelin altından başını Babil Hükümdarı Nebukadnezar’ın olduğunu, diğer madenin de daha sonra gelecek olan üç büyük imparatorluğu temsil ettiğini belirtmiştir (Daniel, **Bap 2**, Ayet 37-40). Buna göre, Hieronymus bu rüyada geçen dört imparatorluğun sırasıyla Babil, Pers, Grek ve Roma İmparatorlukları olduğunu iddia ederek, tarihî süreci bu şekilde “dört dünya imparatorluğu” çağı şeklinde ayırmıştır (Buchmann, 2002: 46).

Hieronymus’un tasnifi genel bir kabul görse de Roma İmparatorluğu’nun beklenenden erken yıkılması Orta Çağ âlimlerini çok ciddi tartışmalara ve dolayısıyla da ciddi sıkıntılara sokmuştur. Beklenilenin aksine dördüncü imparatorluğun, yani Roma’nın yıkılmasından sonra kıyamet kopmamış ve dünyanın sonu gelmemiştir; bunun bir şekilde izah edilmesi gerekiyordu. Fakat insanoğlunun keskin zekâsı ve mevcut fiilî durumu meşrulaştırmadaki başarılı yeteneği buna da bir çözüm bulmuştu. Nitekim dönemin Hristiyan din adamları, bu durumu bir şekilde izah edebilmek için ilginç bir kavramı, “Translatio İmperii”/ İmaratorluğun Nakli/Geçişi’ni icat etmişler ve Roma İmparatorluğu’nun önce Karoljen İmparatorluğu ve daha sonra ise Alman İmparatorluğu ile devam ettiğine karar vermişlerdi (Schulze, 2002: 24). Bu şekilde **Kitâb-ı Mukaddes**’te geçen dört krallıkla alakalı ayetlerin geçerliliğini hâlen koruduğu ispat edilmişti.

3. İodor von Sevilla (560-636)

İodor, Katolik Kilisesi’nin en önemli din adamlarından bir tanesi ve kilise babalarının sonuncusu olarak kabul edilmektedir (http://de.wikipedia.org/wiki/Isidor_von_Sevilla, 26 Temmuz 2007). Tarihin çağlara ayrılmasındaki katkısı ise, yukarıda anlatılan Agustinus’un dünya tarihini altı dönem hâlinde **Kitâb-ı Mukaddes**’te geçen peygamberlere tekabül edecek şekilde tasnif edişini aynen devam ettirmesi (Buchmann, 2002: 71) ve bu şekilde buna belli bir istikrar kazandırmasıdır. İodor’un diğer önemli bir icadı ise, her şeyin Hz. İsa’nın dünyaya gelmesinden “ileriye ve geriye tarihleyen tek evrensel zamandizin”i olduğu şeklindedir (Collingwood, 1996: 85). B İsa merkezli bir tarih kurgusu ilk defa ifade edilmiştir.

4. Joachim von Fiore (1130-1202)

Tarihin çağlara ayrılmasında üçlü sistemin bulunmasında ilk isim olan Joachim, İtalya'nın en güneyinde çizmenin ucunda Fiore manastırı ve Florens tarikatının kurucusu ve çok önemli bir Katolik din adamıdır (http://www.bautz.de/bbkl/j/Joachim_f.shtml, 26 Temmuz 2007). Din alanındaki fikirleri 13. ve 14. yüzyılda büyük etki yapmış ve Avrupa'da yayılmıştır. Şuandaki Papa XVI. Benedikt, eski Kardinal Joseph Ratzinger Joachim uzmanı olarak bilinmektedir (http://de.wikipedia.org/wiki/Joachim_von_Fiore, 26 Temmuz 2007).

Joachim von Fiore, yukarıda anlatılan 6'lı sistemi gözden geçirerek, 3'lü şekliyle yeniden kurgulamıştır:

1. Babanın ya da cisimleşmemiş Tanrı'nın hâkimiyeti, yani Hristiyanlık öncesi (Ahd-i Atik dönemi).

2. Oğlun hâkimiyeti ya da Hristiyanlık Çağı, Hz. İsa'nın doğumundan itibaren başlayıp 1260'lara kadar devam edecek.

3. Gelecekte başlayacak olan Kutsal Ruh'un hâkimiyeti (Collingwood, 1996: 87), takriben 1260'lardan itibaren (Buchmann, 2002: 71).

Joachim yaptığı bu sistemde, öncelikle Hristiyanlık'taki Tanrı'nın üç olduğu inancını ifade eden "Teslis"ten hareket ederek 6'lı sistemi üçe indirmiştir. Böylece Baba-Oğul ve Kutsal Ruh'un rakamsal değeri üç, yeni tarih kurgusunun iskeletini meydana getirmiştir. Joachim, bu şekilde her şeyi ile "dünya tarihini sırasıyla Teslis'in farklı bir kişiliğinin, Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un esinlendiği ve egemen olduğu üç büyük çağa ayırmaktadır" (Eliade, 1994: 138). İkinci olarak, tarihî sürecin doğrusal olarak aktığı fikrini tekrar kullanarak, bunun iyice yerleşmesini sağlamıştır. Din merkezli diğer bir yeniliği ise, tarihî sürecin merkezine Hz. İsa'yı yerleştirerek öncesi ve sonrası anlayışını ortaya koymuştur. Nitekim daha önce İsdor'un yaptığı Hz. İsa'nın dünyaya gelmesiyle tarihi anlamlandırma ameliyesi, Joachim'le birlikte çok net bir hüviyet kazanmıştır.

Bu metot, yani önemli kabul edilen bir tarihî şahsı veya olayı merkeze yerleştirerek öncesi ve sonrasıyla tarihin kurgulanması şeklinde daha sonraki yüzyıllarda sık olarak kullanılır olmuştur. Joachim von Fiore'nin getirdiği son bir önemli uygulama ise, Grekçe'si "Chiliasmus"/Bin, Latincesi ise "Millennium"/Binyıl olarak ifade edilen Hz. İsa'nın tekrar yer yüzüne gelmesi ve 1000 yıl sürecek olan Kutsal Ruh'un hâkimiyetinin üçüncü ve son dönem olarak tasnif edilmesidir (<http://lexikon.meyers.de/meyers/Chiliasmus>, 26 Temmuz 2007). Malum olduğu üzere, yeni bir "milenyum"a başlanması heyecanı ve telaşı, önceki senelerde dünyanın dört bir tarafını sarmıştı.

5. Francesco Petrarca (1304-1374)

Petrarca, İtalya'da doğmuş Orta Çağ'ın meşhur şair, filolog ve hümanistidir (<http://lexikon.meyers.de/meyers/Petrarca>, 26 Temmuz 2007). Hatta hümanist

hareketin kurucusu olarak kabul edilmektedir (http://de.wikipedia.org/wiki/Francesco_Petrarca, 26 Temmuz 2007). Francesco Petrarca'nın günümüzdeki üçlü tarih kurgusuna katkısı özellikle de Orta Çağ'ın "Barbara Saecula"/Barbar Çağ olduğu şeklindeki ifadeyi ilk kez kullanmasıdır. Kendisine göre, Antik dönemden sonra başlayan süreçte Latin dili ve eğitiminin geçerliliğini yitirmesinden dolayı "barbar" ve "yabancı", "karanlık" ve "cahil" bir dönem hâkim olmuştur. Petrarca'nın bu şekilde "Orta Çağ" kavramını zikretmeden Antik Çağ'ın ardından süreci sadece olumsuz gelişmelerle izah etmesi, kendisinden sonra gelecek olan hümanistler arasında büyük bir kabul görmüştür (Bucmann, 2002: 71).

Orta Çağ'ın "karanlık" olduğu düşüncesi, özellikle de Rönesans ve Aydınlanma tarihçileri/aydınları tarafından kesinliği itiraz götürmez bir sabite hâlini almıştır. Bu kabul günümüzde de devam etmektedir. Hatta bu öyle bir hâl almıştır ki, Orta Çağ'ın sadece Avrupa için değil, aksine bütün dünya tarihi için olumsuz bir hüviyet ve anlam taşıdığı hemen hemen tüm tarih kitaplarında geçen yaygın bir kanaat olarak hâlini almıştır.

6. Gisbert Voetius (1589-1676)

Hollandalı Kalvinist bir teolog olan Voetius (http://www.bbkl.de/v/voetius_g.shtml, 26 Temmuz 2007), modern tarih telakkisine iki şekilde katkıda bulunmuştur. Öncelikle Antik Dönem ve Antik Dönemin yeniden doğması arasındaki zaman dilimini ifade eden "Orta Çağ" kavramını ilk defa kullanmıştır. İkinci olarak ise, Avrupa kilise tarihini ele aldığı eserinde Joachim von Fiore'nin üçlü sistemini kullanarak şu modeli ortaya koymuştur:

1. Başlangıç-500, "Antiqua Ecclesia"
2. 500-1517, "Intermedia Aetas"
3. 1517- sonrası, "nova aetas" (Buchmann, 2002: 72).

Voetius'un bu şekilde yapmış olduğu tasnif, doğrudan kilisenin kurum olarak tarih içindeki oluşmasını ve bölünmesini esas almıştır. Birinci aşamada 500'lü yıllar kadar gelen zaman dilimi Hırsitiyanlığın başlangıcı ve Katolik Kilisesi'nin ortaya çıkmasıyla kurumsallaşması anlatılmaktadır. İkinci dönem ise, Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından Katolik Kilisesi'nin ve Hristiyan ruhban sınıfın Avrupa'da her şeye hâkim olmaları ki, bu takriben Orta Çağ denen zaman dilimine tekabül etmektedir. Üçüncü ve son dönem, ise Martin Luther'in meşhur 95 tezini Wittenberg Kilisesi'nin kapısına asmak suretiyle Katolik Kilisesi karşıtı Protestan Hareketi başlatması "yeni" dönem olarak adlandırılmıştır. Kalvinist olan Voetius'un Luther'in tezlerini ilan tarihini kilise tarihinde yeni bir çağın başlaması olarak kabul etmesi, pek de şaşırtıcı olmasa gerekir.

Voetius bu şekilde ilk etapta sadece kilise tarihini ihtiva eden bir ayırım yapsa da, burada öncelikle üçlü sistemi devam ettirmiş ve kavram olarak doğrudan dinden gelmeyen ve Latince birtakım yeni isimler bulmuştur. Bu bağlamda Cellarius'a esin kaynağı olmuş olabilir.

7. Christoph Cellarius (1634-1707)

Alman tarihçi Cellarius, başta Doğu dilleri olmak üzere tarih, felsefe, teoloji ve matematik öğrenimi aldıktan sonra, Felsefe alanında yüksek lisans yapmıştır. 1694 yılında kurulan Halle Üniversitesi'ne Tarih ve Retorik profesörü olarak tayin edilmiştir (http://de.wikipedia.org/wiki/Christoph_Cellarius, 27 Temmuz 2007). Tarihin çağlara ayrılmasında yukarıda isimleri geçen diğer kişiler arasında teolog olmayan tek kişi, Cellarius'tur. Kendisi bugün hâlen kullanılan hâliyle 3'lü sistemi ortaya koyan tarihtir (Schulze, 2002: 23).

Christoph Cellarius, tarihin taksimiyle alakalı meşhur kurgusunu her çağa bir kitap gelecek şekilde üç cilt hâlinde yayımladığı eserinde ilan etmiştir. Sırasıyla "**Historia Antiqua**" adında Eskiçağ kitabını 1685 yılında, "**Historia Medii Aevi**"yi Orta Çağ olarak 1698'de ve üçüncü cildi "**Historia Nova**" Yeni Çağ olarak 1702'de yayımlamıştır. Bu kez 1702 senesinde üç cildi özetleyerek bir bütün hâlinde "*Historia universalis breviter ac perspicue exposita, in antiquam, et medii aevi ac novam divisa, cum notis perpetuis*" Jena'da yayımlamıştır (http://de.wikipedia.org/wiki/Christoph_Cellarius, 27 Temmuz 2006). Adından da anlaşılacağı gibi Latince olarak kaleme aldığı "**Historia Universalis**" eseri, daha sonraki tarihlerde birçok kez basılmıştır. Cellarius'un yeni kurgusuna göre, çağ tasnifi şu şekilde ortaya çıkmıştır:

1. Başlangıç-337, "**Historia antiqua**"/Antik veya Eski Çağ,
2. 337-1453, "**Historia Medii Aevi**"/Orta Çağ,
3. 1453-sonrası, "**Historia Aevi Moderni**"/Yeni Çağ (Buchmann, 2002: 72).

Cellarius, tarihin çağlara ayrılmasında seleflerin yapmış olduğu çalışmalara bu şekilde son noktayı koymuştur. Kendisi, seleflerinden intikal eden 3'lü sistemi devam ettirmekle birlikte, çağların başlangıç ve bitişlerini ifade eden olayları, daha ziyade doğrudan dinle ve kiliseyle alakası olmayanlardan seçmiştir. Bu şekilde tarih kurgusunu şekilsel olarak sekülerleştirmiş/dünyevileştirmiştir. Cellarius'un böyle hareket etmesinin nedeni, 18. yüzyıl Avrupa'sında artık Aydınlanma'nın başlamış olması ve özellikle de sosyal bilimlerde ciddi bir hareketliliğin yaşanmasıdır. Bu dönem aydınları, bilimi dinin ve kilisenin otoritesinden kurtarıp, pozitif bir çehre vermeye gayret etmekteydiler. Cellarius da benzer bir amaçla hareket etmiş olabilir.

Alman Cellarius'un bu şekilde dinî unsurlardan sıyrılmış ve seküler bir tarih kurgusu ortaya koyma gayretine rağmen varılan sonucun aslında hiç de öyle olmadığı anlaşılmaktadır. Öncelikle dikkatleri çeken ilk nokta teolog olan ve Hristiyanlığın "Teslis" inancından esinlenen seleflerinin 3'lü sistemine dokunmamış, aynen almıştır. Bu şekilde tarihin çağlara ayrılmasında Hristiyanî geleneği devam ettirmiş ve kurumsallaşmasını sağlamıştır. Devamında ise, çağların başlangıç ve bitişlerini belirleyen olayları tercih etmesinde de aynı şekilde dinî etki görülmektedir. Orta Çağı Roma İmparatoru Konstantin'in ölüm

yılı 337 ile ve Yeni Çağ ise, İstanbul'un Osmanlı Devleti tarafından 1453 yılında fethetmesiyle başlatması dinî etkinin devamı olarak kabul edilebilir. Konstantin, Hristiyanlara'a dinî özgürlükleri tanıyan Roma'nın Hristiyanlaşması'nda önemli icraatlara imza atan çok önemli bir imparatorudur. İstanbul gibi Hristiyanlık için önemli olan bir şehrin o tarihlerde Avrupa'yla mücadele halinde olan Osmanlı Devleti'nin eline geçmesi Hristiyan Avrupa tarihi için oldukça önemli bir olaydır. Bu şekilde Cellarius da, aslında farkında olmadan dinî referanslardan beslenmiştir.

Cellarius'un bu sisteminde vurgulanması gereken diğer bir husus ise, çağ taksimini yaparken doğrudan Avrupa tarihiyle alakalı hadiseleri tercih etmesidir. Kendisi bu şekilde "Avrupa merkezci" bölünmeyi devam ettirmiştir. Böylece gerek Hristiyanlık'tan ve Avrupa tarihinden beslenen 3'lü sistem, Cellarius tarafından olgunlaştırılarak son şekli verilmiştir. Bugün de bu sistem, Eskiçağ, Orta Çağ ve Yeni-Yakın Çağ şeklinde hâlen kullanılmaktadır.

DEĞERLENDİRME

Yukarıdaki sayfalarda da geçtiği gibi, önce 6'lı olarak başlayan fakat daha sonra 3'e indirilen çağ telakkisinin ortaya çıkmasında etkili olan ve fikir sarf edenler ortak üç özelliğe sahiptiler: Coğrafya olarak Batı Avrupalı, dinî mensubiyet olarak Hristiyan ve meslek olarak ise din adamıydılar. Özellikle Katolik Avrupa teolojisi ile felsefesinin kurucusu ve kilise babası olarak kabul edilen Augustus başta olmak üzere Hieronymus, Sevilyalı İsdor ve Fioreli Joachim Katolik Mezhebi'nin çok önemli din adamlarıydılar. Bunlardan Augustinus ve İsdor, **Kitâb-ı Mukaddes**'te geçen dünyanın altı günde yaratıldığına dair ayetlerden hareket ederek tarihi, her güne bin yıl tekabül edebilecek şekilde altı çağa ayırmışlardı. Altı çağı ayırırken de yine **Kitâb-ı Mukaddes**'e müracaat ederek adları geçen peygamberleri esas alarak dönemleri belirlemişlerdi. 6. dönemi ise **İncil**'de hayat hikâyesi anlatılan kendi peygamberleri, daha doğrusu "cisimleşmiş Tanrıları" Hz. İsa ile başlatmışlardır. Görüldüğü gibi, bu şekilde tamamen Yahudi ve Hristiyan kutsal metinlerinden hareket etmek suretiyle böyle bir sistemi ortaya koymuşlardır. Katolik gruba dâhil olan Joachim ise, 6'lı sistemi 3'e indirmekle birlikte, sistemi doğrudan kutsal kitaplarında geçen din merkezli hâkimiyet dönemleri olarak kurgulamıştır. Böylece bu süreçte tamamen Hristiyanlık inancı, geleneği ve hâkimiyet telakkisi temel miyasa olarak alınmıştır.

İkinci dönem diyeceğimiz süreçte ise, tarihin dönemlere ayrılmasının günümüzdeki 3'lü sisteme geçiş gerçekleştirilmiştir. 3'lü sistemle birlikte **Kitâb-ı Mukaddes**'in **Ahd-i Atik** kısmından dolayısıyla Yahudiliğin etkisinden sıyrılarak, tamamen Hristiyanî geleneğe geçilmiştir. Bu yeni sistemde Hristiyanlığın etkisi üç şekilde kendini göstermektedir: Petrarce'yi saymazsak ki, zaten kendisinin 3'lü sisteme doğrudan bir katkısı olmamıştır, 3'lü sistemin mimarlarından Joachim, Voetius ve Cellarius da aynı şekilde doğrudan Hristiyanlık'la bağlantılı şahıstılar. Voetius Kalvinist bir din adamıyken, Cellarius da üniversite Protestan din eğitimi almıştır. Bu noktada çok ilginç bir teferruat dikkati çekmektedir. 3'lü sistemi icat

edenlerden Joachim hariç bu son iki şahıs da Katolik değil, Portestan Mezhebi'ne mensuplar. Voetius Kalvinist bir din adamıyken, Cellarius ise Portestan din eğitimi almıştı. Böylelik Katolik din adamlarının başlattıkları çağlara ayırmayı, Protestanlar tamamlamışlar ve bir şekilde kemâle erdirmişlerdir. Bu durum aslında Avrupa tarihindeki genel tarih akışına da uymaktadır. Malum olduğu üzere bugünkü Avrupa'nın şekillenmesinde etkili olan en önemli faktörlerden bir tanesi, Martin Luther'in (1483-1546) başlattığı Portestan hareketin başarılı olmasıyla, Portestan hareket orta ve kuzey Avrupa'da etkisini göstermiş ve millî kiliseler kurulmuştur. Daha da önemlisi Katolik Kilisesi'nin siyasi, dinî ve iktisadî nüfuzunun kırılmasıyla birlikte Avrupa'nın bu kısımlarında başta siyaset ve iktisat olmak üzere birçok alanda ciddi dönüşümler yaşanmıştı. Bu dönüşüm aynı şekilde paralel olarak ilginç bir şekilde tarih alanında da yaşanmıştır. Buna kısaca, tarihin de sekülerleşmesi/dünyevileşmesi denebilir.

İkinci etki ise, doğrudan dinin referanslarıyla alakalıdır. Tarihin dönemlere ayrılmasında Hz. İsa'nın esas alınması veya merkeze yerleştirilmesi, söz konusu olan dinî referansların en somutudur. Hristiyan teolojisine göre Hz. İsa bir peygamberden öte, Tanrı'nın oğlu ve cisimleşmiş Tanrı'nın kendisidir; dünyevî ve uhrevî kurtuluşa ermenin yegâne kaynağı yine ona inanmak ve teslim olmaktır. Hristiyanlık için böylesine bir ehemmiyete haiz olan Hz. İsa'nın doğumu çok önemli bir olaydır; dünyanın kurulmasından o güne kadar vuku' bulmuş hadiseler içinde biricik ve tek olandır. Zaten daha önceden cereyan eden bütün hadiseler Tanrı'nın oğlu Hz. İsa'nın doğmasına zemin hazırlamak içindi ve bu şekilde tarih ancak onun yeryüzünü "şereflendirmesiyle" bir anlam kazanmıştı. Hristiyanlık açısından böylesine bir öneme haiz olan Hz. İsa'nın doğumunun bir şekilde merkeze yerleştirilmesi gerekiyordu ve yerleştirildi de. Hz. İsa'nın merkeze yerleştirilmesiyle birlikte; kendisi, öncesi ve sonrası olmak üzere üç çağ kurgusu ortaya çıkmıştır.

Hz. İsa'nın bu şekilde tarihî bir sürecin başlamasında milat olarak kabul edilmesinin tarihin çağlara ayrılması dışında metot olarak önemli bir geleneğin başlamasına da vesile olmuştur. Bu şekilde önemi bakımından birebir Hz. İsa'nın doğumu kadar ehemmiyetli olmayan, fakat kendi içinde önemli olan, kendilerinden sonraki her şeyi daha önce olup bitmiş olanlardan nitelik bakımından farklı kılan başka hadiseleri ayırma eğilimi doğmuştur. Rönesans, matbaanın geliştirilmesi, Aydınlanma, Fransız İhtilâli gibi ayırımlar ve yeni başlangıçlar ilanı bu metodun uygulanmasından başka bir şey değildir. Böylelikle "çağ açan" olaylar tasarımı Hristiyan tarihçilerin ilk uygulamalarıyla tarihçiliğe girmiştir. Bu günümüzde de herkes tarafından kullanılmaktadır.

Hristiyanlık'taki "Teslis" inancının 3'lü sisteme uygulanması, ikinci olguyu teşkil etmektedir. Hristiyanlığın temel akidesi Tanrı'nın üç olduğuna; Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'a dayanmaktadır. Bu bağlamda 3 rakamı oldukça önemli bir semboldür. Joachim, Voetius ve Cellarius'un 6'lı sistemden 3'lü sisteme geçerken

böyle bir sembolü göz önüne aldılar mı? Bunu pek bilmiyoruz. Fakat kendi sistemlerini 3 rakamıyla izah etmeleri, bizi böyle bir tespiti yapmaya itmektedir. Tarihi çağlara ayırırken, Teslis'teki üç rakamından etkilenmiş olma ihtimalleri bir hayli yüksektir. En azından içinde yaşadıkları yüzyılda baskın olan temel telakkî ve daha da önemlisi sahip oldukları ortak bilinçaltı, kendilerini bu şekilde bir 3'lü tasnif yapmaya itmiş olabilir.

Bu tespitleri yapmakla birlikte, Cellarius'un sisteminin muhteva olarak ayrıştığını belirtmek gerekiyor. Cellarius, Voetius'un başlattığı 3'lü sistemi her ne kadar da devam ettirse de seleflerinden farklı bir şey yapmıştır: 3'lü çağ sisteminin içini dolduran olayları daha doğrudan **Kitab-ı Mukaddes**'ten almamış, ilgili olayları Eski Çağ adı altında tek bir dönemde toplamıştır. Orta Çağ ve Yeni Çağ'ı da aynı şekilde Avrupa tarihiyle alakalı birtakım siyasi olaylarla başlatmış veya bitirmiştir. Bu son derece önemli bir gelişmedir. Cellarius, burada sanki din merkezli bu sistemi sekülerleştirmeye gayret etmiş gibi görünmektedir. Bu da kendisinin içinde bulunduğu yüzyıla uymaktadır. Cellarius'un 3'lü sistemi sekülerleştirdiği tespiti yapmakla birlikte, 3'lü sistemin başlangıcını ve bitişini belirlemek için seçtiği tarihi olaylar da aslında yine Hristiyanlık'la alakalıdır. Nitekim Orta Çağ'ın başlamasıyla alakalı olarak ölümünü tercih ettiği Konstantin Avrupa Hristiyanlığı için önemli ve sembol bir isimdir. Aynı şekilde Yeniçağın başlangıcı için de İstanbul'un düşmesini tercih etmesi Hristiyanlığın ikinci önemli şehrinin Avrupa'nın o tarihlerdeki bir numaralı rakibi Müslüman Türkler'in eline geçmesi yine Hristiyanlık açısından önemlidir. Bu şekilde aslında Cellarius döneminin bir ürünü ve insanı olarak hareket ettiği ortaya çıkmıştır. Bilinçaltında yerleşmiş olan döneminin dinî, tarihî ve kültürel kodlarından hareket ettiği; içinde bulunduğu medeniyet havzasının kültürel ve tarihî değer yargılarından etkilendiği muhakkaktır.

Getirilen bütün bu yorumlar, 3'lü sistemin gerek ortaya çıkmasında ilham kaynağı olması ve gerekse muhtevasının belirlenmesinde Hristiyanlığın belirleyici temel unsur olduğuyla alakalıdır. Bu sistemin üzerinde durulması gereken diğer önemli noktası ise, bunun içi doldurulurken tamamen doğrudan Avrupa tarihiyle alakalı olayların tercih edilmesidir. Başta Cellarius olmak üzere, daha sonraki yüzyıllardan başlayarak günümüze kadar gelen süreçte bu sistemi kullanan tarihçiler, sadece ve sadece Avrupa tarihiyle alakalı hadiseleri tercih etmişler/etmektedirler. Başta Orta Çağ olmak üzere, Eski ve Yeni Çağ'ın başlangıç ve bitişlerini belirleyen tarihî gelişmelerin hepsi doğrudan Avrupa tarihiyle alakalı hadiselerdir. Bu kurgu içine giren Avrupalı olmayan milletlerin neden oldukları olaylar ise, yine Avrupa coğrafyasını etkilediği için bu kurgu içine dâhil edilmişlerdir. Buna bir örnek olması için, Orta Çağ'ın başlangıç-bitiş tarihlerini belirleyen tarihî hadiselerin genel olarak burada zikredilmesi gerekiyor:

● Başlangıç

- 375, Hunlar'ın Gotlar'ın mağlup ederek, “Kavimler Göçü”nü başlatmaları.
- 378, Roma İmparatoru Valens'in Edirne'de Gotlar tarafından öldürülmesi.
- 395, Son Roma İmparatoru Teodosius'un Gotlar tarafından öldürülmesi.
- 476, Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılması.
- 568, Langobardlar'ın İtalya'ya yerleşmeleri ve Kavimler Göçü sonu.
- 711, Tarık Bin Ziyad'ın İspanya çıkartması.

● Bitiş

- 1445, Johann Guttenberg'in matbaayı icadı.
- 1453, İstanbul'un II. Mehmed tarafından fethi.
- 1492, Christoph Columb'un Amerika'yı keşfi.
- 1517, Martin Luther'in tezlerini ilanı.
- 1519, V. Karl'ın “Şariken”in Kutsal Roma Cermen İmparatoru olması.
- 1525 Köylü Savaşları (Buchmann, 2002: 69-73).

Bu şekilde her şeyi ile hem dinî hem dem olay tercihi olarak Avrupa merkezli bir tarih kurgusu ortaya konulmuştur. “Avrupalılar tarafından Avrupalılar için” yapılan bir taksim (Halkin, 2000: 46), bir paradigma hâlini almış ve dünyanın her yerinde kullanılır olmuştur.

Başlangıçta Katolik ve Protestan din adamlarının yaptıkları din merkezli taksim ve ayırma, daha sonraki süreçte Aydınlanma dönemi pozitivist tarihçileri tarafından da kabul edilmiştir. Günümüzde ise, bu sistem dünyanın her tarafında kullanılan ve nerdeyse “insanlık tarihinin” geçirdiği safhaları ihtiva ve bir bütün halinde izah eden bir sabite veya paradigma halini almıştır. Başta Türkiye'de olmak üzere birçok yerde genel geçer bir kaide olarak bu şablon üzerinden, tarih kurgulanmaktadır. Bu genel kabul görmeye rağmen, mevcut 3'lü sisteme herhangi bir itiraz yapılmayacak anlamı çıkarılmamalıdır. Aksine, Avrupa ve Hristiyanlık merkezli bir 3'lü sistemin eleştirisi elbette yapılmalıdır/yapılacaktır da.

Mevcut hâliyle tarihin çağlara ayrılması Hristiyanlık ve Avrupa merkezli bir bakış açısından hareket edilerek yapılan yeniden inşaa” ameliyesinden başka bir anlam taşımamaktadır. Bu “inşaa”nın hammaddesini Hristiyanlık ve Avrupa tarihinde cereyan eden hadiseler teşkil ederken; bunları kullanarak “tasarım”ı ve “inşaa”yı yapanlar ise Katolik ve Protestan din adamlarıydılar. Bu şekilde ortaya çıkan bu Katolik-Portestan karşıtı sistem, daha sonraki süreçte dinî unsurlardan arındırılarak “dünyevileştirilmiş”tir. Özellikle de Aydınlanma sonrasında pozitivist tarih anlayışıyla birlikte dinî olmaktan daha ziyade siyasi ve iktisadî merkezli olaylarla dönemler belirlenmiştir. Fakat buna rağmen yine de 3'lü sistemin ruhuna hâkim olan Hristiyanlık inancı ve Avrupa merkezci anlayış terk edilmemiş, aksine pekiştirilerek devam ettirilmiştir.

Bu şekilde ortaya çıkan Avrupa merkezci 3'lü sistemin, Avrupa dışındaki diğer bölgeler ve buralarda meskûn olan milletlerin tarafından kullanılması pek makul görünmemektedir. Çok farklı bir tarihî süreç ve tecrübeye sahip olan milletlerin, kendilerine göre alternatif bir taksim yapmaları elzemdir. Özellikle de oldukça zengin bir tarihi geçmiş sahip olan Türk ve İslam tarihinin hâlen bu sistemle üç ayrılması son derece yanlıştır. Bu hâliyle mevcut elbise, gerçekte vücuda uymamaktadır. Türk ve İslam tarihinin gerçeklerine uygun alternatif bir tarih taksiminin mutlaka yapılması gerekiyor. Aynı şekilde Asya, Afrika ve Latin Amerika milletleri de kendilerine ve coğrafyalarına göre bir tarih kurgusuna gitmelidirler. Ancak bu şekilde zengin bir insanlık ve dünya tarihi ortaya çıkabilir. Öteki türlü, insanlık tarihinin tek merkezli ve tek düze bir akışa sahip olduğu düşüncesi, bir sabite olarak devam edecektir.

KAYNAKÇA

1. Makale

Aysever, K., (1992), "Tarih ve Döngüsellik", **Felsefe Dünyası**, 3, 81-89.

Aysever, K., (1994), "Tarih ve İlerleme", **Felsefe Dünyası**, 14, 65-71.

Çüçen, A. K., (1996), "Orta Çağ Felsefesinde Zaman Kavramı", **Felsefe Dünyası**, 20, 73-79.

2. Kitap

Bıçak, A., (2004), **Tarih Düşüncesi I, Tarih Düşüncesinin Oluşumu**, İstanbul; Dergâh Yayınları.

----, (2004), **Tarih Düşüncesi III, Tarih Felsefesinin Oluşumu**, İstanbul; Dergâh Yayınları.

Buchmann, B. M., (2002), **Einführung in die Geschichte**, Wien, Facultas AG.

Collingwood, R. G., (1996), **Tarih Tasarımı**, Kurtuluş Dinçer (Çev.), 2. Baskı, Ankara; Gündoğan Yayınları.

Eliade, M., (1994), **Ebedi Dönüş Mitosu**, Ümit Altuğ (Çev.), Ankara, İmge Kitabevi.

Haklin, L. E., (2000), **Tarih Tenkidinin Unsurları**, Bahaeddin Yediyıldız (Çev.), 2. Baskı, Ankara; Türk Tarih Kurumu.

Hartmann, M., (2004), **Mittelalterliche Geschichte Studieren**, Konstanz; UVT Verlagsgesellschaft.

Kitab-ı Mukaddes.

Özlem, D., (2004), **Tarih Felsefesi**, 8. Baskı, İstanbul; İnkîâp Kitabevi.

Schulze, W., (2002), **Einführung in die Neuere Geschichte**, 4. Baskı, Stuttgart; UTB für Wissenschaft.

3. WEB

http://www.bautz.de/bbkl/a/augustin_au.shtml, 25 Temmuz 2007.

<http://www.denken-im-glauben.de/Downloads/Augustinus.htm>,
25 Temmuz 2007.

<http://www.histosem.unikiel.de/lehrstuehle/wirtschaft/lehre/2004WSVorlesung/20041027.pd>, 25 Temmuz 2007.

<http://www.unifr.ch/bkv/kapitel1940-29.htm>, 25 Temmuz 2007.

<http://de.wikipedia.org/wiki/Hieronymus>, 26 Temmuz 2007.

http://de.wikipedia.org/wiki/Isidor_von_Sevilla, 26 Temmuz 2007.

http://www.bautz.de/bbkl/j/Joachim_f.shtml, 26 Temmuz 2007.

http://de.wikipedia.org/wiki/Joachim_von_Fiore, 26 Temmuz 2007.

http://www.uni-protokolle.de/Lexikon/Joachim_von_Fiore.html,
26 Temmuz 2007.

<http://lexikon.meyers.de/meyers/Chiliasmus>, 26 Temmuz 2007.

<http://lexikon.meyers.de/meyers/Petrarca>, 26 Temmuz 2007.

http://de.wikipedia.org/wiki/Francesco_Petrarca, 26 Temmuz 2007.

http://www.bbkl.de/v/voetius_g.shtml, 26 Temmuz 2007.

http://de.wikipedia.org/wiki/Christoph_Cellarius, 27 Temmuz 2006.

http://www.uni-mannheim.de/mateo/camenahist/autoren/cellarius_hist.html,
27 Temmuz 2007.